

A TUDOMÁNY SZEREPE ÉS FELELŐSSÉGE

HAVASI FERENC

a Központi Bizottság titkára

Magyar Szocialista Munkáspárt, Budapest

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a Minisztertanács nevében tisztelettel köszöntöm a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlését, az Akadémia tagjait és tisztségviselőit, kedves vendégeit. Engedjék meg, hogy élve az alkalommal, üdvözljem mindazokat, akik a magyar tudomány fejlesztésén, gazdagításán fáradoznak, s kívánjak felelősségteljes munkájukhoz sok sikert.

A Tudományos Akadémia közgyűlése mindig kiemelkedő társadalmi esemény. E legmagasabb tudományos fórum állásfoglalásai mindenkor nagy hatással voltak a magyar tudomány fejlődésére, s ezen keresztül — közvetve vagy közvetlenül — a társadalmi tevékenység legkülönbözőbb területeire. Szocialista Akadémiánk feladata és felelőssége azonban ennél szélesebb körű: kiterjed a tudomány és a társadalmi haladás kapcsolatának, a tudomány társadalmi szerepének tudatos formálására is, ami azt igényli, hogy az Akadémia országunk, társadalmunk életének alapvető, meghatározó kérdéseiben is hallassa szavát.

Az elmúlt években számos esetben tapasztalhattuk, hogy egy-egy nagy jelentőségű politikai döntés előkészítése során az Akadémia vezető testületei is állást foglaltak, véleményt nyilvánítottak. Elmondhatom, hogy az Akadémia ez irányú munkája minden esetben jelentős hozzájárulás volt a helyes helyzetértékelés kialakításához, tennivalóink meghatározásához. Úgy gondolom ez is példázza azt, hogy a politika és a tudomány kapcsolata hazánkban szilárd alapokon nyugszik és állandóan fejlődik, s azt is, hogy a tudomány társadalmi szerepének növekedése a társadalom gyakorlatában is megfelelő módon jut kifejezésre. Ez a „gyakorlat” azonban nem szűkül le a legfelső irányító testületekre. Öröndetes dolog, hogy az Akadémia intézetei, a tudósok, a kutatók is mind aktívabb szerepet vállalnak a gazdaság, a közművelődés, az oktatás, az egészségügyi problémáink megoldásában, mind több kezdeményezés indul ki a tudomány művelőitől.

A jelenlegi közgyűlésnek különös jelentőséget kölcsönöz az a körülmény, hogy alig három héttel azt követően ült össze, hogy a párt Központi Bizottsága értékelte a XI. kongresszus határozatának megvalósítását és kijelölte a követ-

kező időszak legfontosabb feladatait. Azzal, hogy a Központi Bizottság megvonta munkánk mérlegét, kedvező lehetőséget teremtett arra is, hogy a közgyűlés a tudományos élet kérdéseit, a legfontosabb tudománypolitikai tennivalókat eme társadalmunk egészét átfogó értékelés fényében vizsgálja.

A Központi Bizottság ülésén elsősorban a párt tevékenységéről, munkájáról volt szó. A következtetések, tennivalók azonban valamennyiünket, az egész társadalmat érintik. S valamennyiünket el kell hogy gondolkoztasson az a kritikus és önkritikus szemlélet, az az őszinteség, ahogyan a Központi Bizottság értékelte a párt, ezen belül a saját munkáját. Az állásfoglalás jelentőségéből kiindulva úgy gondolom helyes és szükséges, ha a Központi Bizottság határozatának néhány kérdéséről röviden e fórumon is szólunk.

A Központi Bizottság határozata nem tartalmaz szenzációt. A mi „szenzációnk” az, hogy töretlenül, lépésről lépésre haladunk a kitűzött célunk felé. Ez a töretlen, kiegyensúlyozott fejlődés a tudományos kutatás számára is biztosítja a nyugodt légkört és feltételeket.

Minden bizonnyal a tudományok művelői számára is a legfontosabb az állásfoglalásnak az a megállapítása, hogy a kongresszus határozata, a kongresszus által elfogadott programnyilatkozat kiállta a gyakorlat próbáját, az élet igazolta a kitűzött célokat, s továbbra is a kijelölt irányba kell haladnunk. Az a politika, amit immár több mint két évtizede valósít meg a párt, az elmúlt évek egyre bonyolultabb, sokszor nehéz feltételei közepette is eredményesnek bizonyult.

Elmondhatjuk — s mert közös eredmény, talán nem tűnik szerénytelenségnek —, hogy elvi alapokon álló, őszinte, nyílt politikánk nemzetközi téren is megbecsülést szerzett hazánknak. Külpolitikánk tengelyében továbbra is az áll, hogy lehetőségeink szerint mindent megtegyünk egy újabb világháború kirobbantásának megakadályozására. A szocialista országokkal, mindenekelőtt a testvéri Szovjetunióval közös erőfeszítéseket teszünk az enyhülés megszilárdításáért, a fegyverkezési verseny lefékezéséért, a békés egymás mellett élés kiszélesítéséért. Jó alapot ad ehhez a helsinki egyezmény, mely a szocializmus, a béke erőinek történelmi sikere volt, amely a béke és biztonság új perspektíváit nyitotta meg.

Továbbra is alapvető feladatunk, hogy elmélyítsük együttműködésünket, barátságunkat a Szovjetunióval, a testvéri szocialista országokkal. Bővíteni szándékozunk nemzetközi gazdasági kapcsolatainkat a KGST tagországaival, előbbre szeretnénk lépni a gazdasági integráció kiterjesztésében, szellemi és anyagi erőforrásaink hatékonyabb közös hasznosításában.

Külpolitikánk másik vonása, amit figyelembe kell vennünk, s helyesen kell értelmeznünk, az a békés egymás mellett élés elvével függ össze. Hazánk aktív külpolitikai és gazdasági tevékenységet folytat a tőkés országokkal is. Úgy vélem, nem szorul különösebb bizonyításra: ha mi harcolunk egy újabb világháború kitörése ellen, akkor egyben harcolunk annak egyetlen reális

alternatívájáért, a békés egymás mellett élés lenini elvének valóra váltásáért. S ez a gyakorlatban nagyobb nyitottságot, a gazdasági, tudományos, kulturális kapcsolatok kiszélesítését is jelenti. Kapcsolatainkban, mint ahogyan eddig, a továbbiakban is elvi alapokon, politikai engedmények nélkül, a kölcsönös előnyök, a népek jobb megértése érdekében dolgozunk.

E törekvéseinkben jelentős szerep és felelősség hárul Akadémiánkra és tudósainkra, akik eredményeik és a nemzetközi tudományos együttműködésben való részvételükkel elismerést vívtak ki a magyar tudomány számára. Meggyőződésünk, hogy elvi alapokon nyugvó politikánk képviselte még tovább növeli Akadémiánk tekintélyét. Éppen ezért különösen fontosnak tartjuk, hogy a tudományos együttműködés során kutatóink értsék és cselekvően támogassák ezt a politikát, s a tudomány képviselte mellett szocialista hazánk képviselői is legyenek.

A XI. kongresszus óta végzett munkánk a belpolitika területén is pozitívan értékelhető. A párt helyes szövetségi politikája, a szocialista demokrácia szélesítése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kongresszuson elhatározott tennivalókban előbbre jutottunk. A Központi Bizottság nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy értelmiségünk társadalmi szerepének növekedésével együtt erősödött a szocializmus iránti politikai elkötelezettsége is. Politikánk a bizalomra épül, s arra a felismerésre, hogy a nagy szellemi erőforrásokat igénylő feladataink megvalósítása, humanisztikus céljaink elérése az alkotó értelmiségnek éppúgy érdeke, mint a társadalmunk egészének. Ez a politika hosszú távú politika, amelynek a gyümölcsei igazán most kezdenek beérni.

Értelmiségi politikánk megvalósításában eddig is jelentős szerepet vállalt magára a Tudományos Akadémia, s úgy gondolom, a következő időszakban ez a feladat még jelentősebb lesz. Társadalomépítő munkánk összetett kérdéseinek megoldása, a szocializmus építése során szerzett tapasztalatok általánosítása növeli a tudomány szerepét és felelősségét. A felmerült kérdések megválaszolása pedig egyre elmélyültebb kutatómunkát, a nézetek, a lehetséges megoldási formák őszinte elvi megvitatását igényli. Mindez csak az ideológiai élet fejlesztése, a marxista—leninista elmélet alkotó alkalmazása és művelése révén oldható meg.

Társadalmi fejlődésünk lehetőségei, feltételei nagymértékben függenek a gazdasági építőmunka eredményeitől. Engedjék meg, hogy felszólalásomban is érintsek néhány gazdasági, agrárpolitikai kérdést. Egyrészt, mert úgy érzem, hogy ezek szoros kapcsolatban vannak a közgyűlés napirendjével, másrészt, mert az ezekkel kapcsolatos feladatok megoldásában nagymértékben számítottunk a tudomány alkotó hozzájárulására.

Gazdasági építőmunkánk alapját az V. ötéves terv felatai képezik. A terv kidolgozásakor és végrehajtásában is számoltunk azzal, hogy a törésmentes gazdasági fejlődés biztosításához — a nehezebbé vált külső és belső feltételek miatt — a korábbinál lényegesen nagyobb erőfeszítésre van szükség.

Ezért is szükséges, hogy mélyreható változás következzen be a gazdasági fejlődésünkre ható tényezőkben, amelyeknek mérhetően jelentkezniük kell az intenzív fejlődésre való áttérésben, a megváltozott világpiaci feltételekhez való alkalmazkodásban, a minőségi tényezők előtérbe kerülésében. Előrehaladásunk alapvető követelménye a termelési szerkezet olyan átalakítása, amely számol a hazai adottságokkal, s jobban igazodik a nemzetközi élvonal mércéjéhez.

Népgazdaságunk az V. ötéves terv első két évében — a megváltozott feltételek mellett is — eredményesen fejlődött. Az intenzív fejlődés követelményeinek megfelelően emelkedett a munka termelékenysége, gyarapodtak és korszerűsödtek a népgazdaság termelő alapjai. A központi irányítás, valamint a vállalati, szövetkezeti és tanácsi önállóság egyidejű erősödése ösztönözte a kezdeményezőkészséget, s ez jelentős energiákat szabadított fel.

Gazdasági lehetőségeinkkel összhangban emelkedett a lakosság életszínvonala, mód nyílt néhány központi bér- és szociálpolitikai intézkedésre is.

Az elért eredmények tükrében megállapíthatjuk, hogy gazdaságpolitikánk helyességét a gyakorlat igazolta, dolgozó népünk pedig cselekvően támogatja.

Gazdasági építőmunkánk reális megítélése azonban szükségessé teszi a fejlődés kedvezőtlen vonásainak számításba vételét is. Erőfeszítéseink ellenére sem tudtunk még kellően kibontakoztatni a népgazdaság hatékonyabb fejlődését tartósan segítő folyamatokat.

A nemzeti jövedelem és a kivitel gyors növekedése ellenére a múlt évben romlott a népgazdaság pénzügyi egyensúlya. A népgazdaság termelő alapjainak és a fogyasztásnak a bővülése csak számottevő és növekvő behozatali többlettel volt lehetséges. Ennek egyik alapvető oka az, hogy a lehetségesnél és a szükségesnél lassúbb az előrehaladás a gazdaságos termékszerkezet kialakításában, a világpiacon is versenyképes termékek arányának növelésében. Változatlanul sok kívánni valót hagy maga után a beruházási tevékenység is.

Pártunk Központi Bizottságának 1977. októberi határozata helyesen szabja meg a gazdasági fejlődés fő irányait és feladatait. Ezek megvalósításához szükség van népünk odaadó munkájára, lehetőségeink és tartalékaink jobb kihasználására, a szocialista integráció elmélyítésére, a tervszerűség fokozására, valamint a gazdaságirányítás hatékonyságának növelésére.

Álláspontunk szerint a termelési szerkezet fejlesztése a hatékonyság és a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés egyik jelentős forrása. Ezért e kérdéssel való folyamatos foglalkozás gazdálkodó szerveink állandó és alapvető feladata.

Társadalmunk jelentős vívmánya a teljes foglalkoztatottság. Az intenzív gazdasági fejlődésnek azonban alapvető kérdése a rendelkezésre álló munkaerő ésszerű, hatékony foglalkoztatása. A szabad munkavállalás jogától elválaszthatatlan a munkaköri kötelezettségek pontos, fegyelmezett teljesítése. Ez első sorban a munkahelyi vezetésre ró nagy feladatokat.

Elengedhetetlenül szükséges azonban az is, hogy a központi gazdaság-irányító szervek a népgazdasági összefüggések ismeretében a terv és a szabályozás eszközeivel erőteljesebben ösztönözzék a gazdaságos termelést, s korlátozzák a gazdaságtalant. A korszerű termelési szerkezet kialakítása, az új hatékony technológiák bevezetése szükségessé teszik a tudomány aktívabb közreműködését gyakorlati feladataink megvalósításában, s különösen fontos a műszaki, valamint mezőgazdasági kutató-fejlesztő tevékenység lehetőségeinek jobb kihasználása.

Feladataink megoldásában, a gazdálkodás hatásfokának javításában fontos szerepe van a gazdaságirányítási rendszernek. A gazdaságirányítási rendszer fejlesztése elősegítette, hogy a vállalatok jobban érzékeljék a feltételek és követelmények változását. További lépéseinknek is azt a célt kell szolgálniuk, hogy válják erőteljesebbé a termelési szerkezet korszerűsítése, fokozódjék a vállalati tevékenység alkalmazkodóképessége, gyorsuljon a tartalékok feltárása, s mindezek ösztönzéseként kapjon nagyobb elismerést a fellelős kezdeményezés, a kiemelkedő teljesítmény, a magas színvonalú vezetői munka. Ezek eléréséhez jelentős szerepet szánunk az árrendszer olyan továbbfejlesztésének, amely jobban kifejezésre juttatja a világpiaci árváltozásokat, a ráfordításokat, a piacnak termékeinkről alkotott értékítéletét.

Szocialista társadalmunk építésének mindig kiemelkedő feladatát jelentette a mezőgazdaság fejlesztése. Így volt ez az ötvenes évek végén, amikor marxista—leninista elvekre épülő agrárpolitikánk következtetes alkalmazásával megteremtettük a nagyüzemi gazdálkodás rendszerét, s így van ez napjainkban is, amikor pártunk Központi Bizottsága a termelés intenzívebbé tételét, a korszerű élelmiszertermelés kifejlesztését tűzte célul.

A mezőgazdasági termelés növelése nem pusztán az ott dolgozók érdeke, hanem az egész népgazdaság továbbfejlesztésének, az életszínvonal általános emelésének fontos feltétele. Jelentőségét bizonyítja az is, hogy ma a mezőgazdaságból ered a lakosság fogyasztásának több mint 40 százaléka, valamint az ország exportjának egynegyede.

Hazánk mezőgazdasága a szocialista átszervezés óta — gondoktól sem mentesen — egészségesen fejlődött és kiemelkedő eredményeket ért el. A nagyüzemi gazdálkodás az intenzív fejlődés szakaszába lépett, megszűnt a szocialista ipar és a kisüzemi mezőgazdaság nagy fejlődési különbsége. Az előrehaladás eredményeként a mezőgazdaság a fejlett szocialista gazdaság teljes értékű ágazatává vált, tevékenységében egyre inkább a tudományosan megalapozott feltételek uralkodnak.

Az elmúlt több mint másfél évtized eredményei, a felhalmozódott termelőeszközök mennyisége és színvonala, a korszerű nagyüzemi gazdálkodásban szerzett tapasztalatok és nem utolsósorban az itt dolgozók megnövekedett szakmai ismeretei, a mezőgazdaság adottságainak mind teljesebb kihasználását teszik lehetővé.

Ebben a helyzetben fokozottabban és tudatosabban kell igénybe venni a tudomány és a technikai haladás eredményeit. Jobban kell támaszkodni az iparszerű termelési eljárásokra, a gazdasági integrációra, a koncentráció és szakosodás előnyeire.

A megváltozott feltételek között az intenzív fejlesztés megvalósítása a tudományos-műszaki haladás, a szükséges termelőeszközök biztosítása mellett is csak úgy oldható meg, ha tovább nő a szakértelem, a vezetés színvonala és emelkedik a kutatási eredmények iránti igény. A technika, az ipari anyagok bővülő felhasználása csökkenti ugyan az élőmunka ráfordítás igényét, de ugyanakkor minőségben és összetételében más, szakmailag képzetebb embert kíván. Mindez az emberi tényezők megváltozott és gyorsuló ütemben növekvő szerepét jelenti.

Központi Bizottságunk ezért is helyesli, hogy a tudomány legmagasabb rangú testülete: a közgyűlés, a mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztésének kérdéseit tűzi napirendjére, és a tudomány eszközeivel keresi a további lendületes előrehaladás lehetséges módozatait. Azért vagyunk bizakodóak a törekvéseket illetően is, mert bizonyított, hogy rendre azokban az ágazatokban tudott a mezőgazdaság gyors előrehaladást felmutatni, ahol a tudomány eredményei megalapozták a korszerűbb termelési feltételek kialakítását, akár a biológiai, a technikai-műszaki fejlesztés vagy más tudományágak területéről legyen is szó. Eddig csak néhány — bár jelentős — területen tudtunk átütő erejű változást elérni, pedig fontos lenne, hogy a hazai agrárkutatók több mint háromezer fős serege a mezőgazdaság más fontos ágazataihoz hasonlóan járuljon hozzá a gazdálkodás intenzív fejlesztéséhez. Reméljük, hogy a közgyűlés vitája, a különböző tudományágak képviselőinek hatékony együttműködése ehhez is segítséget nyújt.

Korábban szóltam arról, hogy most a mérlegkészítés ideje van, s ez a tudományos életre is vonatkozik. Pontosítani kell azonban ezt annyiban, hogy a tudánypolitika területén egy másfajta „mérlegkészítés”, „félidős elszámolás” már megtörtént. Az elmúlt év júniusában a felsőbb pártszervek, ez év januárjában a Minisztertanács tekintették át a Központi Bizottság 1969-ben elfogadott tudánypolitikai irányelvei megvalósításának helyzetét, határozták meg az időszzerű feladatokat. A felsőszintű döntéseket megalapozó, előkészítő munkában igen sok tudós, kutató vett részt, s az eltelt hónapokban a helyzetelemzést és a kitűzött tennivalókat valamennyi irányító fórum és a kutatók többsége megismerte. Ma már azonban nem csupán a határozatok megismeréséről lehet szólni, hiszen azok végrehajtása is előrehaladt az Akadémián éppúgy, mint a szaktárcák, tudományirányító főhatóságok területén. Legfontosabb most, hogy a közösen kimunkált feladatokat következetesen oldjuk meg, s ezzel új lendületet adjunk a tudánypolitikai irányelvek megvalósításának.

Tennivalóink meghatározásakor abból indultunk ki, hogy a tudomány állandóan növekvő feladatainak csak akkor tud eleget tenni, ha szellemi és anyagi erőforrásainkat jobban összpontosítjuk a legfontosabb tudományos és társadalmi-gazdasági feladatok megoldására. A tudományos munka területén is fokozottan kell érvényesíteni a hatékonysági követelményeket, előtérbe kell állítani a fejlődés minőségi vonásainak megerősítését.

Pártunk és kormányunk gondoskodik a kutatómunka megfelelő társadalmi és politikai feltételeiről, biztosítja a kutatás szabadságát. Érvényesítjük azt az elvet, hogy a szocializmus építése során nincs olyan valóban tudományos probléma, amelynek kutatását ideológiai megfontolások miatt nem kellene segíteni.

Tudománypolitikánk új vonása, hogy nagyobb figyelmet fordítunk a gazdaságpolitikával való szorosabb kapcsolat kiépítésére, a kutatás gyakorlati alkalmazásának tervszerűbbé, gyorsabbá tételére. Ennek megnyilvánulásai a gazdaságpolitikával foglalkozó politikai döntésekben is érzékelhetők, hiszen sok területen gazdasági céljaink elérésének alapja a hazai kutatásfejlesztés. Törekvéseink megvalósítása érdekében javítanunk kell a kutatásirányítást, nagyobb szerepet kell adni a kutatásfejlesztés tervezésének. E cél érdekében indultak meg azok az előkészítő munkálatok, amelyek eredményeként — az Országos Távlati Tudományos Kutatási Tervre alapozva — a következő tervidőszakban a legfontosabb konkrét kutatási feladatokat középtávú kutatási-fejlesztési terv fogja össze. Szeretnénk e tervező munka keretében előbbre lépni abba az irányba, hogy a kutatási-fejlesztési eredményekről, alkalmazásuk feltételeiről is időben gondoskodjunk.

Akkor, amikor a gazdasági célú kutatások szerepét hangsúlyozzuk, nem feledkezhetünk meg azokról a tennivalókról sem, amelyek a tudomány kettős céljának megfelelően a tudomány belső fejlődéséből fakadnak. Nemcsak a tudománynak, hanem társadalmi fejlődésünknek is alapvető érdeke fűződik ahhoz, hogy hazánkban magas színvonalú elméleti kutatások folyjanak, hogy tudósaink, kutatóhelyeink bekapcsolódhassanak a tudományos haladás nemzetközi áramlatába. Úgy gondolom, ez a fórum a legalkalmasabb arra, hogy szóljunk az Akadémia tagjainak és vezetőinek szerepéről, s felelősségéről az alapkutatások gondozását, fejlesztését illetően, s arról, hogy az alapkutatásoknak a kíváncsatos helyet és arányt kell elfoglalniuk a kutatási struktúrán belül.

A magyar tudomány az elmúlt több mint másfél évszázad alatt nagy nemzetközi elismerést szerzett a tudományos haladás, az egyetemes emberi kultúra előbbrevitelében. Kívánjuk, hogy ez a jövőben is így legyen, s őszintén reméljük, hogy tudósaink, tudományos műhelyeink, az Akadémia vezetői mindent megtesznek e nemes cél érdekében. Azt kérjük, hogy tekintsék a továbbiakban is tudományos alkotó munkájukat szolgálatnak, a tudomány legszebb, leghaladóbb hagyományai szerint: a nép szolgálatának.